

ח. ב. מרקוביץ

בני ברק

רבי משה כ"ץ אב"ד נייטרא

חייו ופעליו, הספדים עליו

מאמר זה מוקדש לחייו ולפעלו של רבי משה כ"ץ. מפליאה העובדה שמהאיש

רבי משה כ"ץ

נשאר מעט מאוד זכר, אף על פי ששימש ברבנות כחמישים שנה, ומתוכם שלושים ושלוש שנים בנייטרא שבסלובקיה. המאמר מבוסס בעיקר על חומר שנמצא בעיתונות היהודית התקופתית בשפה הגרמנית, ובפרט על ידיעות בעיתונים "דער איזראעליט" (מיסודו של הרב מאיר להמן אב"ד מיינץ, גרמניה) ו"די יידישע פרעססע" (ביטאון "אגודת ישראל" באוסטריה ובסובקיה). אנו תקווה שהדברים דלהלן יקימו יד ושם לאיש שפעל במרץ ובלי לאות להרים את קרנה של היהדות הנאמנה.

בית אבותיו

רבי משה כ"ץ זצ"ל היה נצר למשפחה מסועפת ונכבדה בעלת שם. לפי המסורת המשפחתית היו אבות אבותיהם ממשפחות גולי ספרד ושימשו ברבנות ובדיינות בקהילות שונות למעלה משלוש מאות שנה.

עם תלמידי החכמים הגדולים שהעמידה המשפחה הנרחבת נמנה למשל רבי משה כ"ץ ואנפריד (נפטר בשנת תר"י) שהתגורר בקהילת פרוסניץ (פרוסטיץ). הוא היה גדול תלמידיו של רבי אהרן שפיץ. בערך משנת תקפ"ח ניהל בפרוסניץ ישיבה שבה למדו כארבעים תלמידים.

צעירותו

רבי משה כ"ץ שלנו נולד בכ"ב אלול תר"ב בצעהלים לאביו רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ, רבה של צהעלים, ולאִימו מרת ברכה בת ר' בער פרנק מזכיר הקהילה בפרעשבורג. נקרא משה על שם רבו של אביו, רבי משה סופר ה"חתם סופר". רבי מנחם היה מחשובי תלמידיו של ה"חתם סופר". הוא היה רבו הראשון של

בנו רבי משה והטביע עליו את חותמו. רבי משה למד גם אצל רבי שמעון סופר אב"ד מטרסדורף (לימים אב"ד קראקא), אצל רבי אברהם שאג-צוונגר בקוברסדורף, אצל רבי נתן נטע קולמן אב"ד טשארנא, ולבסוף אצל ה"כתב סופר" בפרעשבורג.

בשנת תרכ"ה, כשבא לפרק האיש מקדש, נשא לאישה את זימלא בתו של רבי אברהם אהרן פשרהופר זצ"ל, רבה של פרוינקירכן. עם אשתו, שהייתה צעירה ממנו בשנה, חי במשך שישים שנה חיים מאושרים ונולדו להם חמישה ילדים:

1. בנו יחידו וממלא מקומו בנייטרא רבי **אברהם אהרן כ"ץ** (תר"ל–תר"צ). קרוי על שם אבי אימו (רבי אברהם אהרן פשרהופר). נפטר שלוש וחצי שנים אחרי אביו, בל"ב בעומר תר"צ. בנו בכורו רבי אליהו (תרע"ו–תשס"ה) כיהן אחר המלחמה כאב"ד פרעשבורג ובאר שבע.

2. בתו הינדל אשת ר' **שמעון הרצל**, בנם של ר' יהודה ובונא מדונאפעלדוואר, מצאצאי ר' מנדל בנט, דיין בפאקש. גרו בנייטרא והוא עזר לחמיו בהוצאת כתב העת "מחזיקי הדת" וגם בעסקי הרבנות. ר' שמעון נפטר בכ"ב בשבט תרצ"ו, הינדל נפטרה בכ"ז בניסן תש"ב ושניהם טמונים בנייטרא.

צאצאיהם:

א. בנם ר' מנחם יעקב הרצל מחיפה, אבי משפחת אדלשטיין מחיפה וכעת בק"ס.

ב. בתם טויבא אשת ר' שלמה יהודה

גולדברגר הי"ד (בן ר' קלונימוס קלמן, בעל מחבר ספר "דבר אמת"). הם וצאצאיהם נהרגו בשואה מלבד בתם רבקה שנישאה בזו"ר לר' יצחק אהרן לייכטר הי"ד מטאפאלטשאן. בנם ר' יששכר דב פליגלמן גר כעת בירושלים. לאחר השואה נישאה רבקה לר' אביגדור שרגא פליגלמן מנתניה. בנם הוא ר' שלמה יהודה פליגלמן המתגורר בירושלים.

3. בתו ברכה (תרמ"ד–תש"ד) אשת ר' ירחמיאל דוב לוובר מטאפאלטשאן.

4. בתו חוה (נפטרה בשנת תרפ"ז) אשת ר' מנחם קליין מנירעדהאזא. צאצאיה העלו את עצמותיה לחיפה.
5. בתו שרה, שם משפחתה לאחר נישואיה קרץ (נפטרה בחיפה בשנת תשל"ה בגיל 91).

רב בווינה

את צעדיו הראשונים ברבנות עשה רבי משה בצעהלים כדיין לצד אביו. אחר כך עבר להתגורר בווינה ופעל בבית המדרש "עץ חיים" שליד ה"שיף-שול" לצידו של הרב שלמה זלמן שפיצר. שניהם יחד עם הרב מ"ב קליין מסרו שם כל יום שיעורים בשי"ס ופוסקים. בשבת הגדול בשנת תרל"א נמנה עם הרבנים שנשאו דרשות בבית המדרש "עץ חיים".

מלבד זאת גם כיהן כרב של בית הכנסת הקטן "שפיגל-שול". ה"שפיגל-שול" נוסד בשנת תר"ז ושכן ברחוב אנטון (כיום רחוב המר-פורגשטאל) מספר 5. מכאן גם כינויו "אנטון-שול".

בווינה התגלה רבי משה לראשונה כנואם בחסד עליון, כפי שמדווח העיתון "יידישע פרעססע" (7.1.1927):

"את הכושר הרטורי הבלתי רגיל שלו ירש מאביו. בשנים שבהם ישב לרגלי רבותיו בקוברסדורף, מאטרסדורף ופרעשבורג פיתח את כישורו זה והפך לפה מפיץ מרגליות. דרשותיו הצטיינו בטבעיות לא-מעושה וברעיונות מבריקים. בווינה הייתה לו ההזדמנות להשתלם באומנות הרטוריקה גם לפי דרישות התקופה המודרנית. כדוגמה שימש לו רבי שלמה זלמן שפיצר. ובווינה גם הייתה לו ההזדמנות להוכיח את נאמנותו האיתנה לתורה. יום אחד נכנס לביתו המטיף הנודע אהרן (אדולף) יעלינעק בליווי שניים מנכבדי קהילת וינה הגדולה והציעו לצעיר, שסבל מקשיי פרנסה, משרה מכובדת. הקהילה הגדולה ביקשה ליצור משרה של ראש בית דין ולאיש אותה באיש המצטיין בלמדנות, ביראת שמים, באינטליגנציה, בחוכמה, בהופעה נאה ובמעורבות עם הבריות. יצירת המשרה הייתה אמורה להציל את אחדותה של קהילת וינה מול נסיונות הפילוג של החרדים בווינה שהיו מאורגנים ב"שיף-שול". המשלחת הקטנה אמרה לרבי משה שהם רואים בו האיש המתאים, ולכן מציעים הם לו את המשרה. ההצעה הייתה ללא ספק מפתה – מה עוד כשבאה מפיו של יעלינעק! אך רבי משה לא הסתנוור מההבטחות ומדברי החנופה. תשובתו למשלחת מעידה על בקיאותו בטבע האדם ועל היותו איש עקרונות: "רבותיי, מניתם את כל מעלותיי אשר בשלהם הואלתם להציע לי את המשרה. אבל על המעלה העיקרית שלי עברתם בשתיקה, והיא: אני בנו של הרב מצעהלים. לא בכדי התעלמתם מהעובדה הזאת, שכן אזכור שמו של אבי עלול להניא אותי. ובכן, רבותיי, לא אכתים

את שמו הטוב של אבי, שאמור לסייע לי להשיג את המשרה, על ידי קבלת המשרה הנ"ל. וכשהציע לו יעלינעק שינסה להשיג את הסכמתו של אביו למינוי השיב לו רבי משה: "אפילו אם יעלה בידך לשכנע את אבי במתק לשונך – דבר שהוא מן הנמנע – לא אענה להצעה בשום פנים ואופן! כי אילו אבי היה מסכים למזימתה של קהילת וינה ברגע של חולשה מתוך אהבת אב לבנו, הייתי חייב לדחות את ההצעה מתוך אהבתי לאבי ומתוך הדאגה לשלומי".

אב"ד מאגנדארף

בשנת תרל"ג לערך נתמנה רבי משה לאב"ד מאגנדארף וישב בה למשך שבע עשרה שנה.

באלול שנת תרל"ו היה מעורב בפרשה שעליה דווח בהרחבה בעיתונות של התקופה. אחד מבני קהילתו, כהן, ביקש לשאת חללה לאישה. כאשר ביקשו הורי בני הזוג מרבי משה להכריז שלוש פעמים על החתונה בהתאם לחוק הם נתקלו בסירובו המוחלט. נימוקו: לכהן אסור לשאת חללה. ההורים עקפו את האיסור בעזרת הנוטריון העירוני שביצע את ההכרזה, אף על פי שהדבר לא היה נתון לסמכותו, ובני הזוג התחתנו בקהילה אחרת. נגד הנוטריון הוגש משפט בגין חריגה מסמכויותיו שבמהלכו הופיעו רבי משה וגם ה"כתב סופר" בתור מומחה.

בזמן כהונתו של רבי משה במאגנדארף אירעה עלילת הדם של טיסא-אסלר. העלילה הובילה לשרשרת של מהומות ופרעות ביהודים ברחבי הונגריה כולה. בליל ב' חשוון תרמ"ג אירעו פרעות גם במאגנדארף, כפי שדווח בעיתונות.

בשנת תרמ"ח אנו מוצאים את רבה של מאגנדארף בין המועמדים לרבנות של הקהילה החרדית בבודאפשט. שני המועמדים האחרים היו הרבנים [רבי אלעזר] לעוו מאויהעל ו[רבי משה הרש] פוקס מגרוסווארדיין. בשנת תר"נ השתתף רבי משה בוועידת רבנים שהתקיימה בפעשט (1–2 בינואר) בעניין האוטונומיה של הקהילות החרדיות בהונגריה.

אב"ד טוקאי

בג' שבט תר"נ נסתלק בטוקאי האב"ד רבי דוד שיק, שהיה מתלמידיו של ה"חתם סופר". בנו רבי יעקב [אב"ד נאדאודוואר] הוכרז פה אחד כממלא מקומו, אך לא הגיע לקהילה. ב"י אלול תר"נ פקד את הקהילה המיוממת אסון מחריד: בעיר פרצה שריפה ענקית וכל בתי היהודים, כולל בית הכנסת, הפכו למאכולת אש. העיתון "דער איזראעליט" זעק: "קהילת טוקאי איננה קיימת יותר!" הקהילה הצליחה להשתקם הודות לתרומתו הנדיבה של מוריס דה הברון הירש.

בתקופה הקשה הזאת נתמנה רבי משה בקהילה כאב"ד. גם כאן, בסביבה שכבר הושפעה מהחסידות, שמר רבי משה על אופיו ה"אוברלנדי", אך חרף זאת כיבדוהו והוקירוהו הבריות עד מאוד. כראש הקהל שימש בתקופה הנדונה בנו של רבי שמואל גינז שלינגר אב"ד פעלשא-אבראני.

אב"ד נייטרא

לא הרבה זמן נשאר רבי משה בטוקאי. בשנת תרנ"ד, שלחה לו קהילת נייטרא כתב רבנות. על נסיבות בחירתו דווח בזמנו בביטאון הניאולוגי "די נייציט" (22.6.1894):

"מאז פטירתו של רבה האחרון [רבי יוסף הניג] לפני שנים רבות לא הצליחה הקהילה היהודית המקומית לאייש את המשרה מחדש. לאחרונה זימן ראש הקהל יוסף ענגל אסיפה כללית במטרה לבחור רב חדש. המיעוט, דהיינו חברי הקהילה המתקדמים [הניאולוגים], הסכימו למינוי רב חרדי בתנאי שלצידו ייבחר גם מטיף בשפה ההונגרית. אלא שבאסיפה האחרונה עוררה ההצעה הזאת סערה בקרב החרדים, עד שיושב הראש אך בקושי הצליח להשמיע את דבריו. מכיוון שבנסיבות אלה אי אפשר היה לנהל דיון ענייני הצהיר יושב הראש שיש לגשת לבחירת רב ללא דיחוי. בתגובה פרצו החרדים בקריאות הידד סוערות, ויושב הראש הכריז שהרב משה כ"ץ נבחר באמצעות הכרזה לרב של קהילת נייטרא. צהלתם של החרדים הייתה גדולה [...]".

כבר בתור רבה של נייטרא הספיד רבי משה בכ"ח בטבת תרנ"ה את רבי פייבל פלויט אב"ד שוראן בבית הכנסת של שוראן.

כשנה לאחר מכן, בשנת תרנ"ו, הודפסה בעיתון "געמיינדעבאטע" (31.1.1896) הידיעה הבאה:

"לצורך דיון בבית המשפט בנייטרא זומן הרב משה כ"ץ בתור מומחה, והוא היה אמור להישבע. השופט דרש ממנו במפגיע להסיר את הכיפה מראשו. אי אפשר היה לשדל את הרב לעשות זאת, ולכן הוטל עליו קנס כספי על סך 20 פלוין. התקרית עוררה הדים ציבוריים, שכן בכל מקום נוהגים להתחשב בדרישת ההלכה במקרים כגון אלה".

באותה שנה ראתה הנהגת קהילת נייטרא לנכון לגנות את רבי משה. יש להדגיש שרוב חברי ההנהגה היו ניאולוגים. על הנסיבות מדווח העיתון "די נייציט" (3.4.1896):

"מעשה חסר תקדים הוא שקהילה תגנה את מנהיגה הרוחני. הדבר אירע ב-25 לחודש [מרץ] בנייטרא. הסיבה: הרב משה כ"ץ השתתף באסיפת הרבנים החרדים שהתקיימה לאחרונה בבודאפשט וחתם יחד עם יתר המשתתפים על תזכיר המטיח דברים קשים כלפי יהודים הדוגלים

בקידמה [ניאולוגים]. באסיפת הנציגים של קהילת נייטרא, שהתקיימה ב-25 לחודש ושבה השתתפו 26 נציגים, הצהירה הקהילה על פי בקשתו של ראש הקהל עמריך ארפסי שאין היא תומכת בתוכן התזכיר הנ"ל וגינתה פה אחד את הרב. יש להעיר שלפחות שליש מבין הנוכחים הינם חרדים מוצהרים. לרב נאמר שבעתיד עליו להימנע מכל דבר העלול לעורר מחלוקת ביהדות".

בשנת תרס"ה השתתף רבי משה בקונגרס הארצי של הקהילות החרדיות של הונגריה ואף שימש בו כיושב ראש. הפעם לא קמו לו עוררין בקהילתו, שכן קהילת נייטרא נתפלגה בינתיים והניאולוגים הקימו קהילה נפרדת משלהם. באותה שנה תרס"ה מגלה לנו העיתונות פן נוסף באישיותו של רבי משה. העיתון ההונגרי החשוב "פעשטער לויז" (6.5.1905) דיווח כי רבי משה זכה בפרס הראשון בלוטו: 150,000 כתר [שם של מטבע], וכי הוא תרם את מחצית הסכום לצדקה.

ביום ל' אב תרפ"ג ביקר בנייטרא נשיא מדינת צ'כוסלובקיה, תומאס מסריק. בין מקבלי פניו היו כמובן גם נציגי הקהילה היהודית במקום. לקבלת הפנים החגיגית במשכן מושל המחוז הוזמן גם רבי משה. בהזדמנות זו בירך את הנשיא מסריק, והלה הודה לו נרגשות. מספרים שרבי משה אמר למסריק שהוא חייב לברך עליו שתי ברכות: "ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם" וגם "ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם". השיב על כך מסריק בחיוך: "כיום ראש מדינה חייב להיות מלומד".

סיכום יפה של פעילותו של רבי משה בנייטרא אנו מוצאים בעיתון "יידישע פרעססע" (24.12.1926) בדיווח על פטירתו:

"בטוקאי ישב שלוש שנים בלבד, שכן קהילת נייטרא, שהייתה כבר אז מהחשובות ביותר במדינה, שלחה לו מכתב רבנות. לא הייתה זאת הפעם הראשונה שהוזמן לכהן בנייטרא כרב. כבר בהיותו במאגנדורף ביקשו ממנו לבוא לשם, אלא שהוא לא נעתר אז עקב חששות בענייני דת. עתה הסכימה קהילת נייטרא לתנאים שהציב. הוא מצידו הרגיש שעליו להקדיש את כל כוחותיו לחיזוקה הרוחני של הקהילה הגדולה הזאת. אז, לפני 33 שנים, לא הניח מצבה הדתי של קהילת נייטרא את הדעת. כמו ביתר הקהילות המאוחדות במדינה גרמו המחדשים להרס ולחורבן. בשש השנים שחלפו מאז פטירתו של הרב הקודם, רבי יוסף הניג זצ"ל, נחרבו כמעט כל מוסדותיה היהודיים של הקהילה עד היסוד. עם בואו של רבי משה כ"ץ זצ"ל לנייטרא חל מפנה בקהילה. הוא נאלץ לעמול קשות על מנת לעצור את המהרסים בחבלתם.

רק איש כמו רבי משה כ"ץ היה מסוגל לעשות זאת, איש חכם ומרומם מעם בעל השקפה ישרה וברורה. בשנות כהונתו הראשונות הפנה את עיקר מאמצו להסדרת מערכת הכשרות, שמצבה היה בכי רע, ולחיוזוק החינוך היהודי. מאמצים אלה עוררו התנגדות עזה בקרב הניאולוגים שבקהילה. רבי משה כ"ץ זצ"ל בא להכרה שבשביל להשתית את הקהילה על אדני התורה אין מנוס אלא לדחוק מקרבה את הגורמים המתנגדים ליהדות הנאמנה, חרף הנזק שבדבר – ובראש וראשונה לעצמו. בהתאם לדוגמה של גדולי ישראל אחרים עשה יד אחת עם החרדים שבקהילה ויצר לעצמו וליראי ד' בקהילה את התנאים שיוכל לממש את שאיפותיו.

פרישתם של הניאולוגים, שהקימו קהילה לעצמם, איפשרה חיים משותפים, מבלי שהחרדים יהיו תלויים בגחמותיהם הלא-יהודיות של הניאולוגים. באופן כזה הרים רבי משה כ"ץ זצ"ל בניטרא את קרן התורה. לקהילה עוד נועד עתיד מזהיר אם תמשיך לדבוק במטרות שהוא היתווה לה.

מספר שנים לאחר כניסתו לתפקיד מינה את בנו רבי אברהם אהרן נ"י לראש בית דין כדי שיסייע בידו להפוך את הקהילה למרכז משגשג של היהדות הנאמנה. בעקבות הסדרת מערכת הכשרות שיפר את מערכת החינוך, אחר כך את מאפייני המצות, הנהיג לימוד תורה ברבים, ולבסוף ייסד חברות לנוער המיועדות ללימוד התורה ולהחדרת רוח ישראל סבא בקרב הצעירים. במצב זה של פריחה ירדה ידו של המנהיג עם המטה, ובני הקהילה המתאבלים הפקידו את המטה בידו האמונה של בנו.

האם יש צורך להדגיש שאיש בעל השפעה חזקה על היהדות האמיתית כמו רבי משה כ"ץ זצ"ל גם לא התעלם מהבעיות שצצו מחוץ לקהילתו בקרב כלל ישראל? הוא לא היה מסוגל לעבור בשתיקה על גורמים שהיו עלולים להשפיע במוקדם או במאוחר על קהילתו. באהבת האמת בלתי מתפשרת ובענייניות הוא היה בין הראשונים במדינה שדחקו במרץ להסדרת מערכת ההכשרים. הוא היה גם בין הראשונים שהבחינו בסכנה שבציונות ובשאיפות הלאומניות, והוא פעל נגדן במרץ. הוא בירך בהתלהבות על הקמתה של "אגודת ישראל" ועקב בדריכות אחר התפתחותה. בעקבותיו נקט בנו וממלא מקומו את היוזמה לצרף את היהדות החרדית של סלובקיה ל"אגודת ישראל" וקידם את רעיונותיה של "אגודת ישראל" בדיבור ובכתב. בשביעות רצון נהג לתאר את שמחתו כשזכה, חרף גילו המתקדם, להשתתף בכניסייה הגדולה של "אגודת ישראל" בווינה, ובפרט ביום הפתיחה, בו התווה את הבסיס הרוחני לארגון בצוותא עם המנהיגים הרבניים מכל המדינות.

לחובתו המיוחדת זכו קבוצות הנוער. בצעירים אלה ראה מעין גרסה צעירה של עצמו. הוא לא ויתר על שום הזדמנות השתתף באירועים של הקבוצה, שנמשכו לעתים עד השעות הקטנות של הלילה. משך שעות הלהיב בנאומיו המבריקים את קהל שומעיו. אפילו בימיו האחרונים ובשעות האחרונות של חייו, עד לנשימתו האחרונה ממש, עסק בענייני הכלל ובהכנות לאסיפת הנציגים של הקהילות החרדיות שבה היה אמור לשמש נשיא כבוד בהיותו זקן המשתתפים. המנוח הוכיח עצמו בכל התחומים שבהם היה לאל ידו לתרום למימוש האידיאלים של היהדות ברוח התורה. אין אפוא פלא שהסתלקותו מעוררת תחושה כנה של אבל ושל שכול. לא קשיש שסיים זה מכבר את מסכת חייו הלך מאתנו אלא איש רענן מלא כוח נעורים בשיא פריחתו".

פעילותו בתחומים נוספים

רבי משה הרבה לכתוב חידושי תורה, אלא שלצערנו אלה לא הגיעו לידינו מלבד כמה קטעים קצרים. מלבד זאת נדפסו מכתביו בספר "יענו בקול" (באניהאד תרסג), סימן לד, ובקונטרס "וכתורה יעשה" לר' שלום קוטנא. הוא גם חתם על מכתב על כשרות לפסח יחד עם רבני הונגריה.

הסכים לספר "אמרי נועם" לר' שלמה צאבעל מטירנו, וכן נתן מעות קדימה לספר "בן יכבד אב" לר' בן ציון ידלר. גם קיבל שו"ת בספר "זכרון יהודה" ח"ב, סימן קלח.

פטירתו

אחרי שרבי משה נסתלק לגנזי מרומים הביא העיתון "יידישע פרעססע" (24.12.1926) מאמר ארוך על חייו ועל פועלו. בין יתר הדברים נמצא במאמר גם תיאור של פטירתו, הלוויתו ומינוי בנו כממלא מקומו:

"רבי משה נפטר ביום ו' [י"ב טבת תרפ"ז] לפני הצהריים, זמן קצר לפני השעה תשע. הוא הסתלק בפתאומיות וללא כאבים, מיתת נשיקה כפשוטה. תוך דקות ספורות פשטה השמועה בכל העיר. שיחות טלפון ומברקים העבירו את הבשורה המרה במהירות הבזק לקהילות האחרות. השבת הזאת הייתה שבת שחורה לקהילה, לבני המשפחה ולכל אלה שמיתת צדיקים מעלה דמעות בעיניהם. הקהל והחברה קדישא עשו מאמצים כבירים כדי להיערך להלוויה. במוצש"ק התקיימה ישיבה של נציגי הקהילה שבה נקבעו כל הנהלים ליום המחרת. הרכבות, שהגיעו ביום א' מעלות השחר עד שעות אחר הצהריים מכל רוחות השמים לנייטרא, פלטו עוד ועוד יהודים שביקשו להשתתף בהלוויה. המונים נהרו אל תוך החלק של העיר שממנו אמורה הייתה לצאת ההלוויה. בבית הקהל התייצבו משלחות ואורחים מקהילות מהמדינה ומחוצה לה. חברי הקהל, נציגי הקהילה וחברי צעירי אגודת ישראל, שפעלו כסדרנים, קיבלו את פניהם והגישו להם כיבוד קל.

הכתרת הרב החדש

בינתיים התאספו באולם הקהילה חברי הקהילה בעלי זכות הבחירה לאסיפה כללית שלא מן המניין. על סדר יומה עמדה בחירת רב חדש. המעמד היה מרומם נפש ורווי ברגשות עזים. מר יעקב אדלר, סגן ראש הקהל, פתח את האסיפה בקול חנוק מדמעות במילים: "רבותי, אתם יודעים מה היה לנו!" הוא בירך את יו"ר הלשכה החרדית הארצית הרב [קלמן] וועבער ותיאר במילים ספורות את המכה שאותה ספגה הקהילה עם פטירת רבה. אחר כך הצהיר שבהסכמת הקהילה הוא מבקש להכיר תודה לנפטר ולכבד את זכרו במינוי בנו, רבי אברהם אהרון כ"ץ, הפועל זה כמעט שלושים שנה לצידו לשביעות רצונה של הקהילה, כממלא מקומו. עוד לפני שסיים את המשפט כבר מילאו קריאות "יחי!" את חלל האולם. כשהושלך הס חזר היו"ר בשנית על השאלה האם הקהילה תיאות לקבל את הצעתו, ושוב זכה לתשובה חיובית מפי כולם.

יחי אדוננו מורנו ורבנו! מזל טוב!

"פה אחד?" ביקש לדעת. – "פה אחד!" השיבו כולם.

עתה ביקש היו"ר את הרב וועבער לשאת כמה מילים בפני הציבור. נשיא ה"אגודה" הודה בשם הארגון הארצי על הרוח המרוממת שנתגלתה

באסיפה החגיגית ובאה לידי ביטוי בהחלטה לבחור פה אחד בבנו של הרב כממלא מקומו. הוא נשא הספד קצר על המנהיג הדגול, הספד שריגש את כל הנוכחים. הוא סיים בברכה לקהילת נייטרא על בחירתו של הרב החדש, שכבר מזמן פועל לתפארת הקהילה. מאות נהרו לרב החדש כדי לאחל לו "מזל טוב" וללחוץ את ידו. היה זה מחזה קורע לב כשניגשה האלמנה השבורה אל המיטה, הרימה את הכיסוי השחור ולחשה לאוזנו של בעלה המנוח "מזל טוב".

ההלוויה

באחו שמאחורי הבית הוקמו במה ודוכן נואמים. לשם הביאו את המיטה, מוקפת בהמוני אנשים, כאלפיים חמש מאות במספר, שהסדרנים לא הצליחו להשתלט עליהם חרף מאמציהם. בסמוך לארון נימנו כשלושים רבנים מקהילות שונות, חלקם הגיעו מרחוק. מאחוריהם עמדו נציגי הרשויות והקהילות האחרות, נציגי "אגודת ישראל" מווינה ומפרעשבורג ונציגים של ארגונים אחרים. קרוב לשעה אחת בצהריים פתחו בהספדים. ראשון הספיד רבי אברהם אהרן כ"ץ, בנו וממלא מקומו של הנפטר. [...] אחריו נשא רבי עקיבא סופר אב"ד פרעשבורג הספד גדול, שבו תיאר את אישיותו החזקה של המנוח שאיש לא היה מסוגל לעמוד נגדה. [...] בשם ועד הרבנים הספידו הרב [יוסף מאיר] טיגרמן אב"ד ניייהייזל; הרב [אפרים פישל] זוסמן מבודאפשט בשם קהילת בודאפשט והיהדות החרדית בהונגריה; הרב [בן ציון] סניידרס מדיוור בתור אחיין; הרב ד"ר [אברהם יצחק] קליין מנירנברג; הרב [אברהם ליב] טרוצר אב"ד נעדיעד כנציגם של רבני הקהילות השכנות; ולבסוף הרב אלכסנדר וייס אב"ד רעטהע בתור נכד. [...] בינתיים ירדה החשכה ולא ניתן היה לדחות את ההלוויה יותר. לאור לפידים נעה תהלכה אינסופית אחרי המיטה, שנישאה על הכתפיים, אל עבר בית העלמין. כאן עוד הספידוהו רבי אנשיל קליין בשם החברה קדישא ואחד החתנים של הנפטר, מר קליין מנירעדהאזא. השעה הייתה כבר תשע כשסוף סוף יכלו לומר קדיש. רק אחר כך עזבו מאות המעריצים והידידים את התל הטרי הטומן בחובו את המעטה הארצי של נשמתו הטהורה של הרב. זכר צדיק לברכה!

הספדו של רבי יוסף אדלר אב"ד טורדא

להלן ההספד שאותו אמר רבי יוסף אדלר, אז אב"ד שסבורג, על רבי משה (הופיע בעיתון "יידישע פרעססע" מיום 24.12.1926). רבי יוסף אדלר (תרמ"ד – תשל"ז), תלמידו של רבי משה ושל ה"שבט סופר", כיהן כאב"ד שסבורג וטורדא וגם כנשיא הלשכה האורתודוקסית בטרנסילבניה.

"רבי משה כ"ץ אב"ד נייטרא זצ"ל – זהו שם של איש גדול והוא טומן בחובו חלק של ההיסטוריה בת ימינו. מי שנשא את השם הזה היה בנו של אב גדול,

והעובדה הזאת הטילה עליו אחריות גדולה והתחייבויות. הוא עמד במבחן בהצטיינות.

את שנות נעוריו חי בתקופת הסער והפרץ של הרפורמה. בבית אביו, ר' מנחם פרוסטיץ רבה של צעהלים המפורסם, חווה את הכאב, התדהמה והיאוש של גדולי הונגריה נוכח גילויי הכפירה מצד הכופרים, אך גם את הגבורה, הכוח והקנאות שבה הרבנים השיבו מלחמה שעה. הרשמים האלה מילאו את ליבו של רבי משה כ"ץ, לב שהיה פתוח לכל עניין אמיתי וצודק, וליוו אותו משך כל ימי חייו הארוכים במאבקיו ובניצחונותיו. [...]

איתנות רצון ועקשנות היו קווי האופי הבולטים של רבי משה והיקנו לו כבוד גם בקרב יריביו. בכהנו כרב במאגנדורף (לשם עבר מווינה) הוצעה לו משרת הרב בנייטרא. המינוי נכשל בגלל נחישותו שלא לסור כמלוא הנימה מההלכה וממנהג ישראל סבא. קהילת נייטרא הייתה אז עדיין קהילה מאוחדת. ועד הקהל היה מורכב מניאולוגים. במשא ומתן עם רבה של מאגנדורף הציבו נציגי קהילת נייטרא כתנאי להנהיג מספר רפורמות. הם סברו שישלים עם דרישותיהם. הם ידעו שמצבו החומרי לא היה משופר והיו משוכנעים שיהיה מוכן להתפשר בשל כך על עקרונותיו. אחרי התדיינות ממושכת ועיקשת משכו את תוכניות הרפורמה שלהם והתעקשו על דבר אחד בלבד: שהרב של מאגנדורף, אם ייבחר בנייטרא, יערוך את החופות בבית הכנסת. כשדחה גם את הדרישה הזאת מכל וכל הודיעו לו ראשי הקהל שבנסיבות אלה אין עוד על מה לדבר. רבי משה הגיב על כך בשנינות האופיינית לו: "ובכן נתבטל השידוך בגלל החופה".

עברו שנים. רבי משה כ"ץ העתיק את מקום כהונתו ממאגנדורף לטוקאי. ואולם קהילת נייטרא לא הצליחה למצוא רב שהיה מקובל גם על החרדים שבה. אחרי כמה ניסיונות כושלים של הניאולוגים למנות רב כלבם הם נאותו פה אחד להסכים לבואו של רבי משה כ"ץ. ההתלהבות בקהילה הייתה רבה, אך בחירתו פתחה בסדרת מאבקים גדולים. כדי לעמוד בהם נדרשו ממנו כל התכונות אשר ניחן בהן: חכמה, קנאות ליראה, גבורה, טוהר מידות ודבקות במטרה. כבר בתקופת כהונתו של קודמו, אחרי שקהילת נייטרא התאחדה מחדש אחרי שהתפלגה, הייתה ידם של הניאולוגים על העליונה, ובקשותיו של הרב והתלונות של הגורמים החרדיים לשיפור מוסדות הדת נותרו ללא מענה. בערך עשור, מפטירתו של הרב הקודם ועד לבואו של רבי משה כ"ץ, נשאר כס הרבנות מיותר. הדבר פתח את השער בפני תאוות הרפורמה של הניאולוגים ששלטו בקהילה ביד רמה. מבין כל מוסדות הקהילה מערכת הכשרות ספגה את הנזק הגדול ביותר. צעדו הראשון של רבי משה כ"ץ הוקדש איפוא לבעיה הבווערת הזאת. בהחלטיות, שכמוה לא נצפתה בנייטרא כבר עשרות שנים, יצא חוצץ נגד הליקויים ש"נתקדשו בשל זקנותם" ודרש לתקן אותם. אחרי שראשי

הקהילה כבר הסכימו להיענות לדרישותיו סירבו הקצבים, שנמנו עם חשובי הקהילה, למלא אחר ההוראות בטענה שהשינוי הנדרש עולה להם יותר מדי כסף. על כן רבי משה הפסיק לחלוטין את שחיטת הבקר בעיר. שוחט מטעמו נסע בתחילת כל שבוע לבודאפשט ושחט שם כמה פעמים בשבוע את הכמות הנדרשת. בשר הבקר המשובח הובא לנייטרא ונמכר באטליו מיוחד שנפתח בקהילה במיוחד למטרה זו, לבשר זה היה ביקוש גדול. כעבור כמה שבועות נכנעו הקצבים המקומיים והתחילו לציית להוראותיו של רבם. כשראו זאת אופי המצות גילו גם הם נכונות ללכת בעקבותם של הקצבים והנהיגו את כל השיפורים וההידורים שהרב דרש מהם. בצדק התגאה רבי משה כ"ץ במערכת הכשרות בקהילת נייטרא שעליה נאבק כל כך קשה. במאבקו זה הציל מאות משפחות מאכילת מאכלות אסורות בעל כורחם.

תהילת עולם קנה לעצמו גם בקשר ל"תלמוד התורה" המפורסם של קהילת נייטרא. הוא ניהל מאבק ממושך וקשוח עד שעלה בידו להפיח רוח יהודית אמיתית לבית הספר היסודי על שמונת מוריו, שהתורה לא הייתה נר לרגליהם בלשון המעטה. רבי משה כ"ץ הבחין שדווקא המקום שבו אמור להתחנך דור העתיד משמש מרכז למלחמה בתורה. המורים עשו יד אחת עם הניאולוגים. או אז אזור רבי משה אומץ ולא נרתע מהצעד הקיצוני ביותר: הוא גרם לפילוג בקהילה. כתוצאה פרשו הניאולוגים מהקהילה והקימו קהילה משלהם. מאז שיגשגה הקהילה החרדית כפליים, מבחינה כלכלית, ובמיוחד בבחינה רוחנית. בית הספר, שהיה לפניו בית גידול לכפירה, הוא כיום מקום שבו מטפחים תורה ויראה.

גם לעת זקנותו, בגיל שאחרים כבר מזמן נחים על זרי דפנה, יצא עדיין בגבורה ובקנאות כדי להשליט את סמכות התורה והאמונה. כולם עוד זוכרים את מלחמתו נגד הציונים, להם היה מרכז חשוב בנייטרא, עד שעלה בידו להחליש את כוחם.

כשאנו מעריצים את רבי משה כ"ץ בתור לוחם למען ה' אל לנו לטעות ולחשוב שהיה לו לב אבן שהתלהב רק לשמע תרועות המלחמה. לא! אלא בעל לב רך היה שחש אל כאבו של הזולת. כמה פעמים ראיתי אותו מזיל דמעה על מר גורלו של אדם זה או אחר! בשעת הצורך תמיד עמד בעצה ותושייה לצידם של אומללים, מחה את דמעותיהם והקל על מצוקתם. הוא פרס את חסותו על שני ארגוני הצדקה הקיימים ויזם להקים נוספים, כגון חברת "תורת חסד" התומכת בתלמידי חכמים עניים. חבריה מתאספים פעמיים בשבוע כדי ללמוד תורה ברבים. ביוזמתו הוקם גם בית תבשיל חרדי הדואג להאכיל ילדים באוכל מזין בימות החורף. לתהילת עולם זכתה קהילת נייטרא החרדית בשנות המלחמה בשל מסירותה להגיש עזרה למשפחות פליטים מגליציה ולחיילים יהודים שהיו מוצבים בעיר. חלק גדול של התהילה הזאת יש לזקוף לזכותו של

רבי משה כ"ץ שלא שקט ולא נח עד שדירבן את קהילתו לסייע ברוח יהודית אמיתית.

באופן כזה איחד הוא, כהן הצדק, בתוך עצמו את רוחו הכפולה של אביו הקדמון: הייתה בו קנאותו חסרת הפשרות של פינחס, אולם פינחס זה אליהו, גם רוחו מלאת האהבה של אליהו פיארה אותו ובאופן כזה הפך לאישיות שלמה והרמונית המושרשת בעבר. בימינו אישים כאלה הולכים ומתמעטים. ומי ייתן ששרטוט הקווים הזה יתרום לכך שהתכונות האלה – קנאות, חוסר אנוכיות, מסירות נפש, אופי בלי רבב ואהבת אדם המושתתת על התורה והמסורת – שאפיינו את קדמונינו וגם את רבי משה כ"ץ, זקן רבני סלובקיה, תהיינה טבועות גם בדור הצעיר של הרבנים, כדי שהגדולים זצ"ל יוכלו לנוח על משכבם בשלום. תנצב"ה.

הספדו של רבי אברהם יצחק קליין אב"ד נירנברג

הספד שני שהודפס ב"ידישע פרעססע" (13.1.1927) על רבי משה הוא זה של רבי אברהם יצחק קליין אב"ד נירנברג (תרל"ה–תשכ"א), אף הוא תלמידם של רבי משה ושל ה"שבט סופר":

"לפני כמה שבועות עוד זכיתי לבקר אצל מורי ורבי ז"ל, שתמיד התייחס אליי כאב, יחד עם תלמיד חכם מגרמניה. משך שעות שמענו דברים מפיו מתוך שמחה והערצה. רענותו השכלית יצרה בנו את הרושם שהאיש התמיר והזקוף הזה, שכולו אומר כבוד, יהיה אתנו עוד שנים רבות. הוא היה מסוג האנשים שבקושי אפשר לוותר עליהם בשל תרומתם החיונית לחיים הציבוריים. אלא שהשי"ת החליט אחרת.

עלינו לשרטט את דמותו של הרב לטובת כלל ישראל. עברו שנים רבות מאז שהסתופפתי בצילו, על כן התמונה שאצייר בהמשך מטבע הדברים לא תהיה מושלמת. אך בתור תלמידו מחייבת אותי הכרת הטוב כלפיו לתרום את חלקי הצנוע כדי להנציח את זכרו גם מעבר לגבולות מדינתו, סלובקיה.

חייו נפרשו על פני שלושה דורות. המורים של שנות הנעורים שלו היו תלמידי ה"חתם סופר", בבגרותו בלט בפעילותו למען הכלל בצוותא עם בני דורו, ולעת זקנותו היה מנהיגם הנערץ של דור תלמידיו וחבריהם.

הוא למד אצל אביו הגדול, רבה של צעהלים ז"ל, שהיה תלמידו החביב של ה"חתם סופר" ז"ל, מאוחר יותר הסתופף בצילו של ה"כתב סופר" ז"ל, אחרי שלמד בישיבותיהם של בעל "אוהל אברהם" ושל מי שהיה לימים רבה של קרקוב ז"ל [רבי שמעון סופר]. המסורת של האישים הנ"ל היוותה את הבסיס לפועלו, כוחו נבע מעולמם הרוחני. נאמנות מוחלטת לעקרונות שנוצרו מתוך המלחמה ברפורמה; החשיבות של החינוך הישיבתי; אורח חיים "אשכנזי" המושתת על ה"שולחן ערוך" – כל אלה היו נר לרגליו. הוא גילם את הטיפוס

של ה"אוברלנדר" המתאפיין בנכונות למסור את נפשו וברגש חם. בתכונות האלה דבק גם כשהיה רב בטוקאי, בסביבה חסידית, וגם שם כיבדו והוקירהו אותו הבריות.

שפע הכישרונות בהם ניחן הפכו אותו למנהיג מזן נדיר: חכמה ותבונה, הכרת נפש האדם, אופי חזק, מרץ רב, לב טוב מלא אהבת ישראל. לכל אלה נוסף כושר רטורי יוצא מגדר הרגיל. בתור מגיד לא היה שני לו. את המסר שלו השכיל להעביר באמצעות פתגם או הלצה בליווי פרשנות בעלת אבחנה דקה. התחבב על הבריות בשל שנינותו וחוש ההומור שלו. לא פעם אף השתמש במילתא דבדיחותא כדי להעביר עניינים כבדי משקל.

פעם דנו על צעדים שבהם יש לנקוט נגד מזימתם של הכופרים. היו שם כאלה שלא הבחינו בכך שמדובר במזימה. רבי משה כ"ץ קרא לעבר ההססנים האלה: "יגמר נא רע רשעים ותכונן צדיק" – הלוואי שהרוע של הרשעים כבר יתגלה בשלמותו! אז תהיה לצדיקים עמדה איתנה, והם לא יפסחו עוד על הסעיפים!". פעם אחת, בעסקו במלאכת הקודש, הערימו הניאולוגים מכשולים בדרכו, ובו בזמן התלוננו אלה שהיו אמנם בעלי רצון טוב אך גם קלי דעת, על קצב ההתקדמות האיטית מדי, לדעתם. נאנח הרב ואמר: "עכשיו אני מבין מה הפירוש 'הסר שטן מלפנינו ומאחרינו'. מלפנים מערימים מתנגדים מכשולים בדרכנו, ומאחור דוחקים בנו ידידים חסרי שכל ומפילים אותנו - 'הסר שטן מלפנינו ומאחרינו'".

חשיבתו הבהירה של הגדול הזה ז"ל אפשרו לו להציג את חומר הלימוד באופן ברור. הוא היה בעל כוח הסברה יחיד במינו, כל רעיון הוצג באופן פלסטי. מאוד הקפיד להעביר את המסר באמצעות לימוד "על הדף". עוד חרוט בזכרוני כיצד נראו המבחנים אצלו: הוא לא שקט ולא נח עד שהבחור קלע בדיוק אל המטרה. דברים מעושים ומלאכותיים היו שנואים עליו. חידושו היו מבריקים וישרים וחדרו תמיד אל לב העניין.

תכונותיו הבולטות ביותר היו החלטיות ומוכנותו למסור את הנפש. בווינה, בה התגורר כרב צעיר, הציע לו [הרב הראשי משה] גידמן משרת רב במסגרת הקהילה היהודית המקומית בבית כנסת. בית כנסת זה היה בנוי בהתאם להשקפתו, ואף הובטח לו שיוכל להתנהל כאוות נפשו. ואולם הוא דחה את ההצעה מכול וכול באמרו: "גידמן מבקש לפאר את קהילתו ביוקרתו של אבי, לעולם לא אתן יד לכך".

אופיינית לאופן חשיבתו היא אחת מאמרותיו, שאותה ציטט הרב סופר בהספדו: "כידוע לא נאמר ביום השני של הבריאה 'כי טוב'. הסיבה היא: 'ויבדל' – הפירוד בין מים למים שנעשה ביום השני, ואין טוב במקום של פירוד. וזה תמוה, כי גם ביום הראשון של הבריאה כתוב 'ויבדל', גם בו נעשה פירוד, ובכל זאת נאמר 'כי טוב'. והתשובה היא שההבדל הוא בין מה למה מפרידים.

ביום שני הופרדו מים ממים, שני דברים שווים, ואין טוב במקום שבו שורר פירוד בין דברים שווים. ביום ראשון, לעמת זאת, הופרד האור מהחושך. מדובר בפירוד של ניגודים, וזה דבר טוב, ואפילו טוב מאוד". בהתאם ל"ווארט" הזה הוא גם פעל.

בהגיעו לנייטרא נוכח לדעת שצפויה לו עבודה קשה. הקהילה הייתה אומנם חרדית, אך ידיהם של הניאולוגים (שהשתייכו אז עדיין לקהילה) היו בה על העליונה. עמם נמנו אלה ששילמו את רוב המיסים וגם השכבה האקדמית. גם מבחינה מספרית היו הניאולוגים חזקים מאוד. המוסדות, ובפרט מערכת הכשרות, לא התנהלו על פי ההלכה. היראים כבר לא קנו בשר בנייטרא. כניסתו של רבי משה כ"ץ לתפקיד הייתה בשבילם מעין גאולה. הם סמכו על מרצו ועל פיקחותו של הרב, והאמון שנתנו בו הוכיח את עצמו. מי שלא ראה את מאבקו הממושך, את התמודדותו העיקשת עם יריבים בעלי אמצעים וקשי עורף, את תבונתו, את כוח הארגון שלו ואת חוסר ההתחשבות בצרכיו הוא – לא מסוגל להעריך כראוי את מלחמתו.

במרוצת הזמן עלה בידו להביא את מוסדות הקהילה לרמה כזאת ששמש הלך לפניהם. ה"תלמוד תורה" זכה למעון נאה והצטיין ברמה גבוהה. כמו כן היה שותף להקמת מאפיית מצות בעלת מכונות המונעות כל חשש חמץ. מאפייה זו משמשת דוגמה לקהילות המובילות במדינה ומחוצה לה. לאחרונה הביע בפניי סיפוק גדול על ההישגים מתוך שמחה ורצינות תהומית כאחד: "בבשר ובמצות הנחתי עירוב לעולם הבא".

היעדר פניות אישיות ושנאת בצע היו גם הם ממידותיו הבולטות של הרב. בשבילו זה היה דבר מובן מאליו. פעם, כשביתל מהלך בקהילה בגלל שהיה מנוגד להלכה, ההין ראש הקהל לאיים עליו בקיפוח פרנסתו. הוא לא ציפה לתגובתו החריפה של הרב. "הינך רואה את מקום מושבו של הבישוף שם?!", שאל הרב והחוזה בידו על טירת הבישוף שנשקפה מהחלון. "אני אפילו יותר עצמאי מהבישוף. ואם ינסו ללחוץ עליי להסכים לדבר שאסור להסכים לו בשום פנים ואופן, אקום ואעזוב את הקהילה!".

בתקופה שבה שיתף פעולה עם הניאולוגים נתגלו יותר ויותר מכשולים בפני שאיפתו להפוך את הקהילה לקהילה יהודית אמיתית. הוא הסיק את המסקנות והחליט לפעול למען פילוג הקהילה. בפיקחותו הצליח לגרום לכך שכל מוסדות הקהילה יישארו בידי החרדים, שהיו החלק החלש יותר מבחינה חומרית. איש לא פיקפק בטוהר ליבו של הרב, ותעיד על כך העובדה שאפילו הניאולוגים, שנדחקו מתוך הקהילה, חלקו לו כבוד עד הסוף.

המנוח הצטיין בטוב לב נדיר במינו. לכל אחד מצא מילת עידוד ועצה נבונה. הוא עזר בתור עושה ומעשה. נהג לתת לזולת בנדיבות משלו, אף על פי שלא היה בעל אמצעים. אחד המספידים הדגיש בהספדו שהצדיק המנוח ז"ל דאג

לכך שתיחסך חרפת רעב מהרבנים ומהעובדים הציבוריים בקהילות הקטנות. לתלמידיו היה ידיד אבהי. משאלת ליבו הייתה להיטיב עם הזולת. את המאבקים ניהל מתוך יראה וצדקות.

וככה יצא שהוא, שלעולם לא היה רודף כבוד, הפך למנהיגם ויועצם של כל רבני סלובקיה, כפי שכבר קודם, בהונגריה הגדולה, תפס עמדה בולטת בחיי היהדות הנאמנה. הוא זכה לאמון בלתי מסויג. "חכם חרשים" היה, חכם שמודים לו בשתיקה אחרי שהוא חיוה את דעתו. בתקופה הקשה של התמורות ושל הבנייה מחדש נועדה לו השפעה מכרעת על חיי היהדות, וזאת הסיבה מדוע האבל על המנוח ז"ל, שנפטר בשיבה טובה, גדול כל כך.

קהילת נייטרא מבקשת לכבד את זכרו באמצעות הקמת בית חולים יהודי, שכן מוסד כזה עדיין חסר בקהילה. יהי רצון שהתוכנית תצא אל הפועל כדי שיהיה זה מבחינת "זכר צדיק לברכה".
וה' יגדר פרצות עמו ברחמים".

הקמת המצבה ויום השנה הראשון

ב"ידישע פרעססע" (2.12.1927) נמצא גם דיווח על הקמת המצבה :

"מנייטרא מדווחים לנו : יום כ"ג מרחשוון [תרפ"ח] היה לקהילתנו יום זיכרון. תמונתו המזהירה של רבנו המנוח זצ"ל עודנה חיה בלבבות בשעה שהקהילה הקימה מצבה על הקבר הטומן בחובו את המעטה הארצי של נשמתו הגדולה והטהורה. חרף הגשם השוטף ומזג האוויר הסוער יצאו כל בני הקהילה ומעריצים רבים של הרב הגדול זצ"ל, שבאו מקרוב ומרחוק, אל בית החיים, כדי להשתתף בתפילות ובבקשות לרגל הקמת המצבה.

אחרי שובם מבית החיים התאספו כולם בבית הכנסת הגדול. שם פתח בנו וממלא מקומו, רבנו הנכבד האב"ד [רבי אברהם] אהרן כ"ץ, בדברים מרגשים לזכרו. נאומו היה מבוסס על דברי הנביא : "כי שפתי כהן ישמרו דעת – כי מלאך ד' צבאות הוא". הוא שירטט בקווים בולטים את דמותו של המנוח כשר התורה המפיץ חכמה, כמנהיג העם בעל אופי חזק וכלוחם חסר פשרות למען האמת.

אחריו נשא הרב שמעון הירשער (אב"ד מודרן-פרעשבורג) הספד גדול שהיה מוקדש ללוחם העז למען עצמאותה של התורה בכל תחומי החיים היהודיים. הוא צייר תמונה מזהירה מחייו ומפועלו של רבה הגדול של נייטרא זצ"ל. בפרט תיאר כיצד שימשה לו התודעה הנכונה של המהות היהודית האמיתית כקנה מידה בעבודת ההשתלמות העצמית שלו, בחיזוק הקהילה כקהילה חרדית, ובהפצת רעיונותיה של אגודת ישראל בקרב הציבור היהודי כולו. בעוד שמצד אחד נלחם למען טוהר העקרונות החרדיים, פעל מצד שני למען אחדות ושלוש בקרב היהדות החרדית.

הרב יוסף אדלר אב"ד שסבורג, תלמידו של הנפטר, נשא דברים אחריו. הוא הדגיש בעיקר את הגותו היהודית הברורה ופעילותו העקבית של מורו ורבו הנערץ זצ"ל. לבסוף הקדיש הרב מ"ל [משה אשר] עקשטיין אב"ד סערעד לרבנו המנוח זצ"ל נאום חזק ומלא רגש.

ביום היארצייט הראשון נכתב ב"ידישע פרעססע" (6.1.1928):

"ביום ה' י"ב בטבת [תרכ"ח] מסתיימת שנת האבל על רבה הבלתי נשכח של נייטרא, רבי משה כ"ץ זצ"ל. ביום זה תקיים חברת "קהילת משה" בפעם הראשונה סיום של הש"ס ושל שישה סדרי משנה. החברה נוסדה במיוחד למטרה זו ומורכבת מבני התורה של קהילת נייטרא. על פי התקנות אמורה החברה לקיים כל שנה ביום היארצייט סיום דומה".

בקשה

לבני משפחתו של רבי משה ידוע שהוא כתב הרבה חידושי תורה, אלא שהם לא הגיעו לידינו, כנראה אבדו בשואה. מכאן בקשתנו: כל מי שידוע פרטים על אודות רבי משה כ"ץ, או על צאצאיו, או על חידושי תורתו יואיל נא לשלוח את החומר לצאצאיו באמצעות המערכת.

בשולי המאמר: תשובה מרבי משה כ"ץ מופיעה בס' 'ידת ודין' (קבורת

נכרי בין קברי ישראל, טעמעשוואר תרס"ד) בסי' ל"ג (עמ' נ"ה-נ"ו). בס' 'מלאה ברכת' (בודאפעסט תרצ"ז) עמוד כ"ח מביא חתנו דבר תורה בשמו 'חמי - אב אשתי הצדקת חוה בת זימלא ע"ה'. בס' 'רבה דעמיה' (תולדות רבי שמואל דוד אונגר אב"ד נייטרא, בני ברק תשע"ה) עמ' 99 בהערה מצוטטת אימרה בשמו.

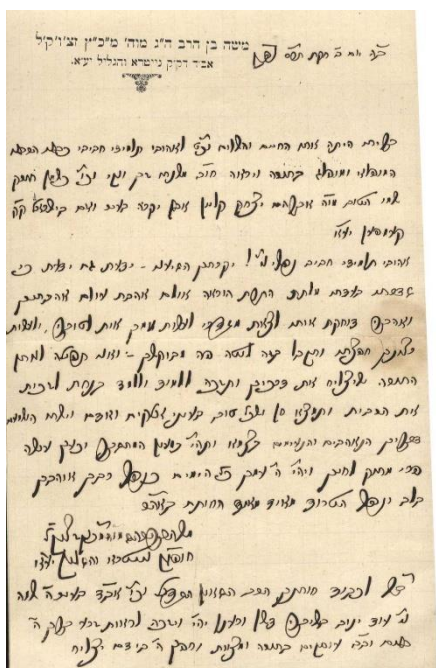

רבי משה נתן מעות קדימה גם לספרים אהל מועד - אוהל יוסף (ירושלים תרמב), שו"ת אוצר חיים (סיגעט תרעג), שו"ת בית נפתלי (פאקש תרנ"ט), הגש"פ חלוקא דרבנן (לבוב תרנ"ד).

הוא חתם כאב"ד מאגענדארף על קריאה למען 'מחזיקי הדת' בגליציה משנת תרמ"ב, ועל גילוי דעת נגד הניאולוגים וסטאטוסקווא, [כרוז שנכתב בבודאפעסט אדר ראשון תרמט]. בשנת תרנ"ו חתם על כרוז לטובת ביקור חולים בפעסט (נדפס בירחון 'כרם שלמה' ח"ז קובץ י' עמוד מ"ח), בשנת תר"ס על כרוז נגד מציצה בכלי (נדפס בס' 'שדי חמד'), בשנת תרס"ח אודות תנאי בנישואין (נדפס בס' 'אין תנאי בנישואין' וילנא תר"צ) ובשנת תרפ"ג על קול קורא מרבני סלובקיה לכנסיה גדולה של 'אגודת ישראל'.

בשו"ת שארית יהודה (ירושלים תשל"ג) סימן מ"ז יש תשובה אליו אודות השפיריטוס לפסח. (ע"פ רשימות העורך הרב זושא קינסטליכער ז"ל).

להלן מכתב ששלח לתלמידו הרב אברהם יצחק קליין זצ"ל והיתר הוראה שצירף למכתב :

ב"ה יום ב' חקת תר"ס לפ"ק

בריתי היתה אתה החיים והשלום וכ"ט לאהובי תלמידי חביבי כבני הרבני המופלא ומופלג בתורה ויראה חו"ב משנתו זך ונקי וכו' כשמן תורק שמו הטוב מו"ה אברהם יצחק קליין אבן יקרה בעיר ואם בישראל ק"ק קעמפען יע"א.

אהובי תלמידי חביב נפשי נ"י! יקרתך הגיעני - ידעת גם ידעת כי גדרתי בעדתי מלתת התרת הוראה אולם אהבת עולם אהבתיך ואהבה דוחקת אותי לצאת מגדרי לעשות עמך אות לטובה, ולעשות רצונך חפצתי ותקבל בזה לוטה פה מבוקשך -

ואני תפילה לנותן התורה שיצליח את דרכיך ותזכה ללמוד וללמד בנחת לזכות את הרבים, ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, וישתו השומעים דבריך הנאהבים והנעימים בצמא ותה"י כמעין המתגבר וכעץ

עשה פרי מתוק לחיך ויהי' ה' עמך כל הימים כנפש רבך אוהבך בלב ונפש
הטרוד מאוד מאוד החותם באה"ר

משה בהרה"ג מוה"מ כ"ץ צוק"ל חופק"ק נייטרא והגליל יע"א

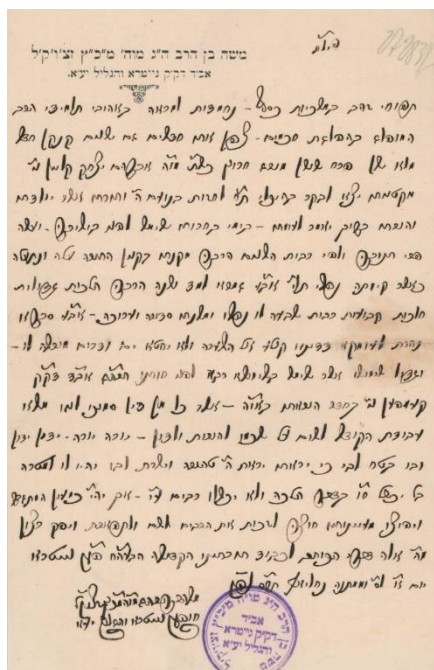
ד"ש לכבוד חותנך הרב הגאון הגדול וכו' אב"ד בעיר ה' שמה נ"י עוד ינוב
בשיבה דשן ורענן יהי' ויזכה לראות זרע ברך ה' בנים וב"ב עוסקים בתורה
ומצוות וחפץ ה' בידם יצלח.

היתר הוראה

שיל"ת

תפוחי זהב במשכיות כסף – נחמדות למראה באהובי תלמידי הרב המופלג
בהפלגת חכמים – צפן אתו חדשים גם ישנים, קנקן חדש מלא ישן, פרח
שושן, מורג חרוץ כש"ת מו"ה **אברהם יצחק קליין** נ"י, מקטנותו יצא לבקר
בהיכלי ת"ח לחזות בנועם ה' ותורתו, אשר יולדתו והורתו ברוך יאמר
לעומתו – בימי בחרותו שימש לפני בישיבה ועשה פרי תנובה ולפי רבות
השנים הרבה מקנתו בקנין התורה עלה ונתעלה כאשר קיוותה נפשי תל"י,
אב"ע גמרא למד ושנה הרבה הלכות גדולות, הלכות קבועות רבות שבעה

לו נפשו ומשנתו סדורה וערוכה –
אב"ע סברא נחית לעומקא דדינא,
קולע אל השערה ולא יחטא, ים
ודרום מורשה לו – וגדול שימוש
אשר שימש בשימושא רבא לפני
חותנו הרה"ג אב"ד דק"ק קעמפען
נ"י בחדר הוראתו באו"ה – אשר
כל מן דין סמוכו לנא משא עבודת
הקודש לשום על שכמו להורות
ולדון – יורה יורה ידן ידן ובו
בטח לבי כי יראתו יראת ה'
טהורה וישרת לכו יהיו לו למטרה
בל יכשל ח"ו בדבר הלכה ולא
יכשלו רבים ע"י – אך יהי' כמעין
המתגבר ויפוצו מעיינותיו חוצה
לזכות את הרבים לשם ולתפארת
ויפק רצון מה'.

אלה דברי הכותב לכבוד תורתינו
הקדושה הבעה"ח פק"ק נייטרא יום א' לס' וממתנה נחליאל תר"ס לפ"ק

משה בהרה"ג מוה"מ כ"ץ צוק"ל חופק"ק נייטרא והגליל יע"א

הרב מאיר יחזקאל הולצברג

אלעד

הנגיד רבי שלמה אהרן העניג מפולינא

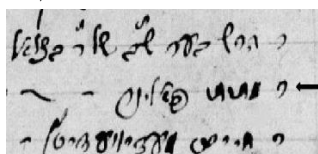
אבות משפחת העניג וצאצאי המשפחה לדורותיה

אבי משפחת העניג הוא התורני רבי ישראל איסר בן מו"ה יוסף מדאלינא.

על מצבתו בהולובינע נחרת: פ"נ / האיש / החשוב
התורני / מ"ה ישראל איסר / במ"ה יוסף זצ"ל /
מק"ק דאלינא / נפטר בש"ט / כ"ה ניסן / תנצבה.

בנו הרבני הנגיד והנדיב ר' מתתי' שהתגורר
בהולובינע ובשנת תקנ"ז בערך עבר לדור
בפולינא. ברשימותיו של הנגיד וראש הקהל

דמונקאטש ר'
גדליה אורנשטיין
משנת תקס"א
הוא מכונה ר'
מתתי' פאלינר.

בקונטרס "תקנת תמכין דאורייתא" שנכתב

בשנת תקפ"ח ע"י הגה"ק בעל "הבני יששכר" מדינוב בהיותו בדמונקאטש, הוא
מכונה "הרבני הישיש הנגיד המפורסם כ"ש מהו' מתתיהו נ"י", לכאורה הוא
היה בערך כבן שבעים שנה. א"כ נראה שהוא נולד בסביבות השנים תק"כ.

ברשימה ממשלתית שנערכה באיזור דמונקאטש בחודש מאי 813' [תקע"ג] וכן

בחודש פב' 817' [תקע"ז] כתוב Mthas :

Henigh (Honig) Polena : [מתיאס העניג
מפולינא].

ברישום באיזור דמונקאטש משנת תקצ"ב
(832) כתוב: בעיירה פולינא מתגורר Honig
Matasz [מאתאס האניג] ולו אשה, 2 בנים
21 בנות.

וברשימה משנת תר"ב 842' כתוב: בביתו
מאתאס הניג בפולינא נמצאים 2 ראשי בתי
אב. 2 נשים, בן 1, 3 בנות ו2 משרתות.

נוסח מצבתו בהולובינע: פ"נ / הרבני הנדיב
אשר / מלחמו נתן לדל וצדקת / פזרונו

בישראל המנוח / מו' מתתי' בהמנוח מו' / ישראל איסר ז"ל / נפטר בט"ו אב תר"ד לפ"ק / תנצבה.

רבי אריה ליב ב"ר ישראל איסר העניג

בן נוסף של רבי ישראל איסר הוא הרבני התורני ר' ארי' לייב העניג שהתגורר בהולובינע. נפטר בא' דר"ח אדר ראשון תקס"א ומנו"כ בהולובינע. לפי הידוע לי היו לו 2 בנים והם הרבני ר' ישראל איסר העניג והרבני ר' אהרן צבי העניג.

ברשימותיו של הנגיד ר' גדליה אורנשטיין אנו מוצאים אותו בשנת תקנ"ח וכ"כ: ר' לייב האלבינר אח[ו]ר ר' מתתי'.

נוסח מצבתו: פ"נ/ איש תם וישר / הרבני מוהר' ארי' / ליב בן מו"ה ישראל / איסר ז"לה' ונפטר / א' דר"ח אדר ראשון / שנתקס"א לפ"ק תנצבה.

וזה נוסח מצבת בנו ר' אהרן צבי: פ"נ / איש תם וישר ויר / א' הרבני היקר מו"ה / אהרן צבי

במוהר' / ארי' ז"ל נפטר בשם / טוב חי אלול תרי"ד / לפ"ק תנצבה. הוא נזכר גם ברשימת נותני מעות קדימה לס' 'נדבת פי' (תרי"ג) להרה"ק מקאמארנא: האלבינע, ר' אהרן הירש, בנו ר' ישראל ליב.

נוסח מצבת בנו רבי ישראל איסר: עד הגל הזה ועדה המצבה / פ"נ / וזאת לאיש חמודות / ויר"א הרבני מוהר' / ישראל איסר בן / מו"ה ארי' ליב / ז"ל ונפטר כ"ו שבט / שנתרי"ב לפ"ק תנצבה.

בני רבי מתתי' העניג:

א[הרן] הרבני הנגיד המופלג החסיד מו"ה ר' שלמה אהרן העניג. נולד בפולינא בשנת תקס"ג בערך. ראה עוד עליו ועל צאצאיו להלן.

ב[ר] ר' ישראל איסר העניג מפולינא.

ג[א] מ' חי' אסתר. נולדה בפולינא בשנת תקנ"ח ונפטרה במונקאטש בב' תמוז תרמ"ד. נישאה בזוו"ר להרה"ח ר' משה געציל העניג מפולינא ולאחר פט"ו בעלה נישאה להרה"ח ר' משה געציל קעסט ממונקאטש, כפי הנראה הוא היה קרוב משפחה של בעלה הראשון.

צאצאי ר' ישראל איסר העניג ב"ר מתתי' (מהידועים לי):

1. ר' שמואל שמעלקא העניג. נולד בשנת תק"פ בערך ונפטר בחודש טבת

תרל"ט. זוגתו בזוו"ר מ' גולדה לבית רוזנבוים. בזוו"ש נישא למ' גיזה לבית ניימאן. צאצאיו מזוו"ר: א] ר' מתתי' העניג נפטר במונקאטש ב- 29 במרץ 914'. זוגתו מ' הנ' טאובה פאני לבית בויםגרטרן. ב] 'כנראה' ר' מרדכי העניג נפטר ב- 15 בפב' 892'. זוגתו מ' רבקה לבית ריינהארץ מווערעצקי נולדה ב- 30 ביולי 858'.

צאצאיו מזוו"ש: א] ר' דוד העניג נולד בשנת 842' ונפטר ב- 17 באוק' 916'. זוגתו בזוו"ר מ' יענטא פייגא ב"ר יעקב יצחק צאהלר ממונקאטש. זוגתו בזוו"ש מ' עטל נולדה בשנת 848', נפטרה בקיראלי-פיסאללאש [הונגריה] ב- 28 בפב' 908', בת ר' נפתלי

יצחק ליפשיץ מפאשקאטץ [מחוז בערעג]. ב] ר' ישראל איסר העניג נפטר בא' סוכות תרנ"ד. זוגתו מ' חיה לבית קליינמאן. ג] מ' טויבא ליבא נולדה במרץ 855', אשת ש"ב ר' ישראל איסר העניג (נפטר ב- 12 בנוב' 897') ב"ר משה דוב ב"ר שמואל שמעלקא ב"ר ישראל איסר ב"ר מתתי' העניג.

2. ר' משה דוב העניג. נפטר בו' אדר תרמ"ד. זוגתו מ' עטיל לבית אייזלר. הורי:

א] ר' ישראל איסר העניג נפטר בי"ז חשון תרנ"ח. נוסח מצבתו: פ"נ / איש תם וישר ירא / ד' נחמד לבריות מ' / ישראל איסר / ב"מ משה דוב ז"ל / נפטר יז מר חשון / תרנ"ח לפ"ק תנצבה. זוגתו מ' טויבא ליבא ב"ר שמואל שמעלקא ב"ר ישראל איסר ב"ר מתתי' העניג. ב] מ' טשארנא אשת ר' אהרן אקרמן. ג] מ' חנה הנ' אשת ר' בן ציון בנימין פריי. ד] מ' שרה נולדה ב- 17 בינו' 877' ונפטרה בשנת 942' ה] שמואל צבי העניג נולד ב- 24 באפר' 879 ו] מ' רחל רבקה נפטרה בשנת 908'.

3. ר' יעקב בן ציון העניג. נפטר בו' שבט תרמ"ח. זוגתו מ' מלכה. הורי: א] ר' שלום יוסף העניג נולד במונקאטש

בשנת תרי"ט נספה בשואה בתש"ד, הי"ד. זוגתו מ' רחל רוזה נולדה בשנת